

วิวัฒนาการของเทศบาลนครธนบุรี

ก่อนที่จะศึกษาถึงความเป็นมาของเทศบาลนครธนบุรี สมควรที่จะไต่ถวิลไปถึง ประวัติการปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของการปกครองระบบเทศบาลพอสังเขป

๑. ประวัติการปกครองระบบเทศบาลในประเทศไทย

การปกครองท้องถิ่นโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองรูปเทศบาลนั้น กล่าวได้ว่าเริ่มต้นมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่ไคทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำวิธีการปกครองท้องถิ่นระบบเทศบาลแต่บางส่วน มาใช้ในรูปสุขาภิบาลก่อน โดยมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่น สุขาภิบาลที่จัดขึ้นเป็นแห่งแรกคือ สุขาภิบาลกรุงเทพฯ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ ร.ศ.๑๑๖^๑ โดยให้มีหน้าที่ ๔ ประการ คือ ทำลายขยะเยื่อมูลฝอย การจัดเว็จที่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะของประชาชนทั่วไป จัดการห้ามออกไปในภายหน้าอย่าให้ปลุกสร้างหรือซ่อมโรงเรือนที่จะเป็นเหตุให้เกิดโรคได้ ขนย้ายสิ่งโสโครกและรำคาญของมหาชนไปให้พ้นเสีย^๒ แต่การสุขาภิบาลในยุคนั้นราษฎรไม่มีส่วนเข้าดำเนินงานเอง เพราะผู้บริหารงานสุขาภิบาลกรุงเทพฯ เป็นข้าราชการประจำ คือ เป็นเสนาบดีกระทรวงนครบาล สุขาภิบาลไทยเริ่มแรกจึงไม่มีลักษณะเป็นเทศบาล^๓ แต่ก็นับได้ว่าเป็นตัวอย่างในการที่จะมอบอำนาจหน้าที่ให้แก่ท้องถิ่นเป็นลำดับไป

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๔๔ (ร.ศ.๑๒๔) ได้จัดทดลองที่ตำบลบ้านตลาด ทาฉลอม

^๑ ธวัช ธนมิตร การปรับปรุงการบริหารงานเทศบาลด้วยระบบผู้จัดการ (พระนคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๖) หน้า ๔ - ๕

^๒ เสถียร ลายลักษณ์ กับคนอื่น "พระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ.๑๑๖" ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๑๖ (พระนคร : โรงพิมพ์เคลิเมนต์ ๒๔๙๔ หน้า ๑๒๗ - ๑๓๓)

^๓ ชำนาญ ยุบบูรณ์ คร., "วิธีปรับปรุงเทศบาล" เอกสารการประชุมนายกเทศมนตรี ครั้งที่ ๑ ณ กรมตำรวจ ๑๔ - ๒๓ มิ.ย. ๒๔๙๗ (พระนคร : ไม่ปรากฏชื่อโรงพิมพ์) หน้า ๔๘๒

แขวงเมืองสมุทรสาคร ในการจัดการสุขาภิบาลทาดลอมนั้น มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ ประชาชนเป็นผู้ริเริ่มขึ้นก่อน โดยประชาชนเป็นผู้เรียกรื้อเงินกันสร้างถนนหนทางและสร้างสนามขึ้น แล้วประชาชนไคหูลเชิญพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ไปเปิดในงานนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไคทรงพระราชทานให้เก็บภาษีโรงเรือนสำหรับบำรุงทาดลอม การจัดตั้ง-สุขาภิบาลทาดลอมนี้ นับเป็นการริเริ่มคนของการปกครองท้องถิ่นระบบเทศบาลที่ประชาชนเป็นผู้ริเริ่ม ดังจะเห็นจากพระราชดำรัสตอบในการเปิดถนนถวายเป็นบ้านคลาดทาดลอม ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเจ้าอยู่หัวที่ว่า "... เมืองนี้ไคเป็นผู้ที่พยายามทำแบบโดยลำพังราษฎรในท้องถิ่นเป็นครั้งแรก"^๕

การจัดสุขาภิบาลทาดลอมในครั้งนั้นไคประโยชน์เป็นที่พึงพอใจ รัฐบาลมองเห็นความสำคัญของการจัดสุขาภิบาล เพราะสามารถดึงเอาราษฎรเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น จึงไคสนับสนุนให้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลขึ้นในท้องที่อื่น ๆ โดยตราพระราชบัญญัติสุขาภิบาลหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๗ ขึ้น วางระเบียบการจัดตั้งและการดำเนินงานของสุขาภิบาลไว้เป็นหลักทั่วไป แต่การจัดตั้งสุขาภิบาลตาม พรบ. ฉบับนี้ ให้จัดตั้งในบางท้องที่ตามที่พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชดำริเห็นสมควรเท่านั้น เมื่อไคมีประกาศจัดการสุขาภิบาลในท้องที่ไคแล้ว จึงไคขบหมบัญญัติแห่ง พรบ. จัดการสุขาภิบาลตามหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๗ บังคับ^๖

การจัดตั้งสุขาภิบาลตาม พรบ. จัดการสุขาภิบาลตามหัวเมือง ร.ศ. ๑๒๗ นั้น มีลักษณะคล้ายเทศบาล ฉิดแควเจ้าหน้าทีในการดำเนินงานนั้น ผู้บริหารงานของสุขาภิบาลเป็นคณะกรรมการ กล่าวคือ สุขาภิบาลหัวเมืองมีคณะกรรมการสุขาภิบาลเมืองเป็นผู้บริหารงาน

^๕ ขำนาญ บุบบุณ อ่างแล่ว หน้า ๔๕๐

^๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระราชดำรัสตอบในการเปิดถนนถวายเป็นบ้านคลาดทาดลอม" เทศาภิบาลปีที่ ๒ เล่มที่ ๓ (เมษายน - กันยายน ๑๒๖) หน้า ๗๘ - ๘๐

^๖ ประยูร กาญจนกุล คร. , คำอธิบายกฎหมายปกครอง เล่ม ๒, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๗, หน้า ๖๓๒

ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการเมือง ปลัดสุขาภิบาล นายอำเภอท้องที่ นายแพทย์สุขาภิบาล กำนัน นายตำบล ซึ่งอยู่ในเขตสุขาภิบาลอย่างต่ำ ๔ นาย เป็นกรรมการ ส่วนสุขาภิบาลท้องที่ คณะกรรมการสุขาภิบาลท้องที่ประกอบด้วย นายอำเภอท้องที่ นายแพทย์สุขาภิบาล ปลัดอำเภอ แห่งท้องที่ และกำนันในเขตสุขาภิบาลเป็นกรรมการ^๗ จะเห็นได้ว่าเจ้าหน้าที่ในการดำเนินงานนั้นเป็นข้าราชการผสมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งนับว่าเป็นการจัด การปกครองที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

อย่างไรก็ดี การจัดตั้งสุขาภิบาลเพื่อกระจายอำนาจให้ประชาชนปกครองตนเอง ในครั้งนั้นยังไม่บังเกิดผลเป็นที่พอใจรัฐบาลในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รัฐบาลได้พยายามหา ทางที่จะจัดการปกครองท้องถิ่นให้ได้ผลเป็นที่พอใจมากกว่านั้น จึงได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะ หนึ่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ ให้ไปดูการเทศบาลในต่างประเทศ มีนายอาร์คีเกรก ซึ่งเป็นที่ปรึกษา กระทรวงเกษตรขณะนั้น เป็นประธานไปดูการเทศบาลในประเทศใกล้เคียง เช่น สิงคโปร์ ชวา ฮองกง และฟิลิปปินส์ และเลยไปดูถึงการเทศบาลในทวีปยุโรปด้วย^๘ กล่าวได้ว่า การไปดูการเทศบาลของคณะกรรมการชุดนี้ก่อให้เกิดความคิดในการจัดรูปการปกครองระบบ เทศบาลขึ้นแก่รัฐบาลสมัยนั้น ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากรายงานการปรับปรุงสุขาภิบาลที่นายเกรก เสนอรัฐบาล ซึ่งมีสาระสำคัญว่า "การเปิดเทศบาลนั้นทำง่าย เพราะราษฎรต้องการก้าวหน้า อยู่แล้ว....."^๙

ในส่วนที่เกี่ยวกับการให้อำนาจแก่เทศบาลนั้น นายเกรกเสนอว่า ในการจัดตั้ง เทศบาลเริ่มแรกนั้น ประชาชนย่อมจะยังไม่รู้ไม่เข้าใจในการปกครองตนเองมากนัก รัฐบาล ต้องเข้าควบคุมให้มากก่อน โดยความรับผิดชอบและการควบคุมการเงินให้มีสัมฤทธิ์ ซึ่ง เป็น

^๗ ประยูร กาญจนกุล คร., อ้างแล้ว หน้า ๖๓๕ - ๖๓๖

^๘ กรมมหาดไทย "ประวัติการปกครองระบอบเทศบาลในประเทศไทย" รายงาน กิจการประจำปี ๒๔๘๘ (พระนคร: โรงพิมพ์กรมมหาดไทย ๒๔๘๘) หน้า ๕

^๙ รายงานประจำปี ๒๔๘๘, อ้างแล้ว, หน้า ๕

เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นผู้ควบคุมและควรวินิจฉัยเทศบาลอยู่ในความควบคุมของกระทรวงมหาดไทย โดยจัดตั้งกรมควบคุมเทศบาลขึ้น^{๑๐} บรรดาเทศบัญญัติซึ่งเทศบาลได้ตราขึ้นให้อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ตลอดจนงบประมาณต้องได้รับอนุมัติจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เสียก่อน^{๑๑} สำหรับสภาเทศบาลนั้นควรจะเป็นสภาสมระหว่างข้าราชการกับประชาชน คือ ให้ขาดลงๆ เป็นประชาชน ปลัดจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด นายอำเภอ กำนัน และสมาชิกที่เลือกตั้งมาจากราษฎร เป็นสมาชิก^{๑๒} ในส่วนที่เกี่ยวกับชั้นของเทศบาลนั้น นายเกรกเสนอให้แบ่งเทศบาลออกเป็น ๓ ชั้น โดยอาศัยหลักรายได้และจำนวนราษฎร คือ เทศบาลชั้น ๑ ต้องมีรายได้ ๓๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ราษฎร ๘,๐๐๐ คน เทศบาลชั้น ๒ ต้องมีรายได้ ๑๐,๐๐๐ บาทขึ้นไป ราษฎร ๔,๐๐๐ คน และเทศบาลชั้น ๓ ต้องมีรายได้ไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาทขึ้นไป ราษฎร ๒,๐๐๐ คน ส่วนท้องถื่นใดที่มีรายได้ไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท เห็นควรให้การบริหารท้องถื่นนั้นอยู่ภายใต้การบริหารของราชการ^{๑๓}

รัฐบาลสมัยนั้นได้พิจารณาข้อเสนอของคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว ก็ได้ตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายเทศบาลขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๓ แต่พระราชบัญญัติเทศบาลฉบับนี้ไม่ทันได้ประกาศใช้ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เสียก่อน^{๑๔} พรบ.เทศบาล ๒๔๗๓ ก็เป็นอันว่าพับไปด้วย

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ แล้ว รัฐบาลของคณะผู้ก่อการยิ่งมองเห็นความสำคัญของการกระจายอำนาจทางการปกครองให้แก่ท้องถื่นมากขึ้น ดังนั้น ในการตรากฎหมายจัดระเบียบราชการบริหารแผ่นดินจึงได้บัญญัติให้มีราชการบริหารส่วนท้องถื่นเป็นส่วนหนึ่งของราชการบริหารแผ่นดินด้วย กล่าวคือ ตาม พรบ.ระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.๒๔๗๖ ได้กำหนดให้จัดระเบียบราชการบริหารแผ่นดินออกเป็นราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการบริหารส่วน-

๑๐ - ๑๑ รายงานประจำปี ๒๔๘๘, อ้างแล้ว, หน้า ๕ - ๖

๑๒ ชำนาญ ยุวบูรณ์ "วิธีปรับปรุงเทศบาล, อ้างแล้ว, หน้า ๔๘๑

๑๓ รายงานกิจการประจำปี ๒๔๘๘, อ้างแล้ว, หน้า ๖

๑๔ ชำนาญ ยุวบูรณ์ "วิธีปรับปรุงเทศบาล", อ้างแล้ว, หน้า ๔๘๒

ท้องถิ่น^{๑๕} รูปการปกครองส่วนท้องถิ่นตาม พรบ. ฉบับนี้ โคนแก่น เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร (นครบาล) และสหเทศบาล^{๑๖} ในการจัดตั้งระเบียบและการปกครองเทศบาล รูปต่าง ๆ เหล่านี้ ใช้พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นหลักการ

การจัดการปกครองท้องถิ่นระบบเทศบาลได้เริ่มขึ้นอย่างแท้จริงเมื่อได้ประกาศใช้ พรบ. จัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ พระราชบัญญัติฉบับนี้โค่นล้มรูปการจ้ระเบียบราชการบริหารของประเทศไทยในสาระสำคัญ และได้ตราขึ้นภายหลังที่ประเทศได้เปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย^{๑๗} โดยกฎหมายฉบับนี้เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการปกครองท้องถิ่นได้รับเลือกตั้งจากราษฎร นับได้ว่าเป็นการปกครองที่คงควยอุคมคติของประชาธิปไตยที่ว่า เป็นการปกครองของประชาชนและเพื่อประชาชน ประชาชนเป็นทั้งผู้บริหารและผู้ควบคุมการบริหารเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนในท้องถิ่นนั้นเอง

เหตุผลหรือวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเทศบาลขึ้นนั้น เป็นเหตุผลทางการเมืองมากกว่าทางการเมืองการปกครอง คือ ต้องการให้การปกครองระบบเทศบาลเป็นบันไดขั้นกัน เพื่อฝึกฝนให้ประชาชนคุ้นเคยและเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบแผนรัฐสภา ตาม พรบ. จัดระเบียบเทศบาล กำหนดรูปการปกครองในลักษณะที่จำลองมาจากรูปการปกครองประเทศ ด้วยวิธีจักใหม่องค์การปกครองอย่างระบอบรัฐสภาควบคุม กล่าวคือ มีสภาเทศบาลอันเป็นองค์การปรึกษา และมีคณะมนตรีเป็นองค์การบริหาร ซึ่งรับผิดชอบและอยู่ในความควบคุมของสภาเทศบาล^{๑๘}

นอกจากวัตถุประสงค์ดังกล่าวแล้ว ยังมีเหตุผลทางการเมืองการปกครองด้วย คือ ก่อตั้งเทศบาลขึ้นเพื่อ เป็นสถาบันท้องถิ่นที่นำนโยบายระดับชาติไปสู่ประชาชนในระดับท้องถิ่น และมี

^{๑๕} พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ มาตรา ๔

^{๑๖} พระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๖ มาตรา ๒๗

^{๑๗} ประยูร กาญจนกุล "คำบรรยายกฎหมายปกครอง", อ้างแล้ว หน้า ๖๔๐

^{๑๘} ประยูร กาญจนกุล, อ้างแล้ว, หน้า ๖๔๑

หน้าที่รับผิดชอบดำเนินการสาธารณะตามที่รัฐบาลมอบหมายให้จัดทำและจัดบริการสาธารณะที่เห็นว่าสมควรจะจัดทำหรือสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น^{๑๙} เทศบาลที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาล พ.ศ.๒๔๗๖ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๘ มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๔ แห่ง เป็นสุขาภิบาลแต่เดิมได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลเสีย ๓๓ แห่ง และเป็นท้องถิ่นที่จัดตั้งเป็นเทศบาลขึ้นใหม่ ๑๑ แห่ง^{๒๐}

หลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาล พ.ศ.๒๔๗๖ เป็นต้นมาได้มีการตราพระราชบัญญัติเทศบาลและเปลี่ยนแปลงแก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเหตุการณ์ และสถานการณ์บ้านเมือง รวมเป็น ๙ ฉบับ คือ

๑.	พระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาล พ.ศ.๒๔๗๖ ประกาศใช้ตั้งแต่	๒๔	เม.ย.	๒๔๗๗	
๒.	พระราชบัญญัติจักระเบียบเทศบาล(ฉบับที่ ๒)พ.ศ.๒๔๗๘ "	๑๕	พ.ย.	๒๔๗๘	
๓.	พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.๒๔๘๑	"	๑	เม.ย.	๒๔๘๒
๔.	พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.๒๔๘๖	"	๒๓	ก.พ.	๒๔๘๖
๕.	พระราชบัญญัติเทศบาล(ฉบับที่ ๒)พ.ศ.๒๔๘๗	"	๖	ก.ค.	๒๔๘๗
๖.	พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.๒๔๘๖	"	๑๕	ก.พ.	๒๔๘๖
๗.	พระราชบัญญัติเทศบาล(ฉบับที่ ๒)พ.ศ.๒๔๘๘	"	๒๔	ธ.ค.	๒๔๘๘
๘.	พระราชบัญญัติเทศบาล(ฉบับที่ ๓)พ.ศ.๒๔๘๘	"	๓๐	ม.ค.	๒๕๐๐
๙.	พระราชบัญญัติเทศบาล(ฉบับที่ ๕)พ.ศ.๒๕๐๕	"	๒๔	ก.พ.	๒๕๐๕

การจักระเบียบการปกครองเทศบาลของปัจจุบัน เราใช้พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.๒๔๘๖ และฉบับที่แก้ไขเปลี่ยนแปลงเป็นหลัก

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๘๗ มาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีการปกครองท้องถิ่นรูปเทศบาลรวม ๑๒๐ แห่ง จำแนกออกเป็นเทศบาลระดับต่าง ๆ คือ

๑. เทศบาลนคร ๓ แห่ง
๒. เทศบาลเมือง ๘๒ แห่ง

^{๑๙} Karnjanaprakorn, Choop., op.cit, p.26

^{๒๐} ธวัช ธนมิตร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑

๓๐. เทศบาลตำบล ๓๕ แห่ง ^{๒๑}

ก่อนที่จะได้ศึกษาถึงการปกครองเทศบาลนครธนบุรีในฐานะที่เป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้เขียนใคร่เสนอถึงการจัดรูปการปกครองของนครธนบุรีก่อนได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาลนครธนบุรี ว่ามีการจัดการปกครองอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความเป็นมาของเทศบาลนครธนบุรีได้ดียิ่งขึ้น

๒๐. การจัดระเบียบการปกครองก่อนที่จะยกฐานะเป็นเทศบาลนครธนบุรี

เพื่อให้ทราบความเป็นมาของเทศบาลนครธนบุรี ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงประวัติการจัดระเบียบการปกครองของธนบุรีก่อนที่จะยกฐานะเป็นเทศบาลนครธนบุรีพอสังเขป เมืองธนบุรีได้ตั้งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในบริเวณที่เรียกว่า บางกอก คือ ที่ซึ่งเป็นกรุงธนบุรีและพระนครในปัจจุบัน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิทรงจัดตั้งเมืองธนบุรีขึ้น ประมาณปี พ.ศ. ๒๑๓๐ มีฐานะเป็นเมืองท่า ธนบุรีมีความสำคัญมากในสมัยที่เป็นราชธานีเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกทำลายไปแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้สถาปนาเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ ^{๒๒} จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้โปรดย้ายพระนครมาตั้งอยู่ทางฝั่งคานออกแต่ฝั่งเดียว ^{๒๓} ทั้งนี้ เพื่อความเหมาะสมทางคานภูมิรัฐศาสตร์ (Political Geography) ทางคานเศรษฐกิจและการเมือง ส่วนพระนครทางฝั่งตะวันตก คือเมืองธนบุรีนั้น คงเป็นท้องที่ซึ่งรวมอยู่ในอาณาเขตกรุงเทพมหานครพระมหานครที่ตั้งใหม่ ^{๒๔}

^{๒๑} กรมการปกครอง, รายงานกิจการเทศบาลประจำปี ๒๕๐๖ (พระนคร โรงพิมพ์สวนทองถิ่น ๒๕๐๘) หน้า ๗

^{๒๒} กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ วิชาประวัติศาสตร์ไทย บทที่ ๔.๒๒ ประวัติพระมหากษัตริย์ (พระนคร, โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๑๒) หน้า ๑๐๐ - ๑๐๘

^{๒๓} คู่มือราชการจังหวัดและคณะกรรมการจังหวัดธนบุรีรวบรวม จังหวัดธนบุรี จัดพิมพ์ในงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ (พระนคร, โรงพิมพ์อุดม ๒๕๐๐) หน้า ๑๐ - ๑๑

^{๒๔} จังหวัดธนบุรี, อ่างแล้ว

พิจารณาจากระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินก่อนรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น คงดำเนินการตามแบบเดิมมาคือ แบ่งดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ ดินแดนที่เป็นของไทยโดยแท้ส่วนหนึ่ง กับดินแดนที่เป็นพระราชของไทยอีกส่วนหนึ่ง ดินแดนส่วนที่เป็นของไทยโดยแท้ได้แก่เมืองที่อยู่ถัดเข้ามาจากหัวเมืองที่เป็นพระราช แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ หัวเมืองชั้นในและราชธานีส่วนหนึ่ง กับหัวเมืองชั้นนอกอีกส่วนหนึ่ง

หัวเมืองชั้นในและราชธานี เป็นเขตการปกครองที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางอำนาจซึ่งส่งออกไปจากองค์พระมหากษัตริย์ หัวเมืองชั้นในและราชธานีได้แก่กรุงเทพและหัวเมืองหน้าด่านชั้นใน ซึ่งตั้งอยู่เรียงรายล้อมรอบโดยตลอด เดิมทีถือเป็นเกณฑ์ว่า หัวเมืองชั้นในต้องอยู่ภายในระยะที่จะติดต่อกันได้ภายใน ๒ วัน ^{๒๕} ตามระเบียบนี้ หัวเมืองชั้นในมีฐานะเป็นเมืองจัตวา ซึ่งเป็นเมืองอยู่ชั้นในที่เล็กที่สุด พระมหากษัตริย์ทรงอำนาจการปกครองเอง โดยมีเสนาบดีเป็นผู้ช่วย และเจ้าเมืองมีฐานะเพียงผู้รั้งตำแหน่งชั่วคราวราวละ ๓ ปีเท่านั้น ^{๒๖}

พิจารณาจากระเบียบบริหารราชการแผ่นดินในการปกครองท้องถิ่นก่อนปี พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น ชนบุรีจึงมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นใน อยู่ภายใต้การอำนวยการปกครองของพระมหากษัตริย์ โดยมีเสนาบดีเป็นผู้ช่วยและมีเจ้าเมืองเป็นผู้รั้งตำแหน่ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๗ (ร.ศ. ๑๑๓) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพิจารณาเห็นว่า การจัดสรรงานด้านการปกครองแต่เดิมนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายเหนือ และเมืองลาวประเทศราชกับกระทรวงกลาโหม ซึ่งมีหน้าที่บังคับบัญชาหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายตะวันตก-ตะวันออก และเมืองมลายูประเทศราชนั้นยังไม่เหมาะสม

^{๒๕} จักรกฤษณ์ นรินทีนุกุลการ, *ชตวรรษที่ ๑๐๐ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับกระทรวงมหาดไทย* (พระนคร, โรงพิมพ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๐๘) หน้า ๔๔

^{๒๖} จักรกฤษณ์ นรินทีนุกุลการ, *ข้างแล้ว* หน้า ๔๔

จึงเห็นควรให้แก้ไขเสียใหม่โดยมีประกาศพระบรมราชโองการแบ่งปันหน้าที่ระหว่างกระทรวง
กลาโหมกับกระทรวงมหาดไทยเสียใหม่ มีสาระสำคัญที่เป็นหลักในการพิจารณาการปกครอง
ชนบุรี คือ ๒๗

"ขอ ๑

ขอ ๒ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่รักษาการภายในพระราชอาณาเขต
ตลอดทั่วไป เว้นไว้แต่ในกรุงเทพมหานครกับเมืองที่ติดต่อกับใกล้เคียง ควรเป็น
เขตแขวงกรุงเทพ ดังจะได้กำหนดไว้ในประกาศฉบับหนึ่งค้างหากในภายหน้านั้น
ให้อยู่ในหน้าที่กระทรวงนครบาลรักษาการตามเดิม ให้เสนาบดีกระทรวงมหาด-
ไทยเป็นผู้รับไปบอกจากหัวเมืองทั้งปวงนั้น และมีพระราชสีห์ตามพระบรมราช
โองการหรือพระบรมราโชวาท เพื่อที่จะได้บำรุงรักษาและให้มีความเจริญใน
เมืองนั้น"

สำหรับเขตกรุงเทพพระมหานครและเมืองติดต่อกับใกล้เคียงควรเป็นเขตแขวง
กรุงเทพ ซึ่งได้กรุงเทพา ชนบุรี สมุทรปราการ นนทบุรี ัญญบุรี พระประแดง มีนบุรี และ
ปทุมธานี ๒๘ นั้น กำหนดให้ขึ้นอยู่กับบัญชากระทรวงนครบาลต่างหาก มีเสนาบดี
กระทรวงนครบาลเป็นผู้บัญชาการปกครองทำหน้าที่อย่างเดียวกับกระทรวงมหาดไทย แต่ว่า
การเฉพาะมณฑลกรุงเทพ

ต่อมาในปี ร.ศ.๑๑๖ ได้มีประกาศให้ใช้ พรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ.
๑๑๖ ในเขตแขวงกรุงเทพ พระมหานคร ส่วนอำเภอชั้นนอกและหัวเมืองชั้นในมณฑลกรุง-
เทพา พระมหานครด้วย ดังปรากฏในประกาศลักษณะปกครองท้องที่สำหรับหัวเมืองและมณฑล
กรุงเทพ ความว่า

"ทรงพระราชดำริเห็นว่า เขตแขวงกรุงเทพพระมหานคร ส่วนอำเภอชั้นนอก
และหัวเมืองชั้นในมณฑลกรุงเทพพระมหานคร ควรจัดการปกครองท้องที่เป็น
แบบแผนอย่างเดียวกับหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาล

๒๗ ประกาศจัดปันหน้าที่ระหว่างกระทรวงกลาโหมกับกระทรวงมหาดไทย"
เดือนธันวาคม ร.ศ.๑๑๓ ประชุมกฎหมายประจำศก ร.ศ.๑๑๒ - ๑๑๓ เล่มที่ ๑๘
๙พระนคร, โรงพิมพ์เคล็ด (๒๔๙๘) หน้า ๒๐๔ - ๒๐๕

๒๘ "แจ้งความกระทรวงมหาดไทย" ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑
(มกราคม ร.ศ.๑๑๓ หน้า ๓๖๕)

เพราะฉะนั้นให้ใช้ พรบ. ลักษณะปกครองท้องที่ที่สนธิบท ๑๑๖. ใน
เขตแขวงกรุงเทพพระมหานคร ส่วนอำเภอชั้นนอกและหัวเมืองชั้นในมณฑลกรุง-
เทพพระมหานครนั้นควย ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหน้าที่รักษาการใน พรบ.
ความซึ่งกำหนดไว้ในหน้าที่ของเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนั้นทุกประการ" ๒๘

จะเห็นได้ว่าฐานะของธนบุรีนั้นคงเป็นท้องที่รวมอยู่ในอาณาเขตกรุงเทพฯ อยู่
ภายใต้การจักระเบียบการปกครองเช่นเดียวกับนครหลวงตลอดมาจนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๔๕๔
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้แบ่งเขตกรุงเทพมหานครออก
เป็นจังหวัดคือ กรุงเทพฯ ตั้งแต่วันออกฉันทาเจ้าพระยาเป็นจังหวัดพระนคร กรุงเทพฯ ตั้ง
ตั้งวันตกฉันทาเจ้าพระยา (ธนบุรี) เป็นจังหวัดธนบุรี และแบ่งรอบนอกเป็นจังหวัดนนทบุรี
จังหวัดมีนบุรี จังหวัดพระประแดง และจังหวัดสมุทรปราการ ๓๐

เมืองธนบุรีจึงมีฐานะเป็นจังหวัดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ ตามประกาศลงวันที่ ๒๑
ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เมื่อเริ่มมีฐานะเป็นจังหวัดแล้ว จังหวัดธนบุรีก็ยังคงรวมการปกครอง
อยู่กับจังหวัดพระนคร โดยขึ้นอยู่กับกรมพระนครบาล เรียกว่า "นครบาลจังหวัดพระนคร-
ธนบุรี" ต่อมาได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๕๔ ให้แยกการ
บริหารส่วนภูมิภาค จังหวัดธนบุรีออกจากจังหวัดพระนคร ตั้งแต่วันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๕๔ เป็น
ต้นมา แต่ที่ว่าการนั้นคงตั้งรวมอยู่กับศาลากลางจังหวัดพระนครไปพลางก่อน จนกระทั่งเมื่อ
กองสลากกินแบ่งย้ายไปตั้ง ณ สำนักงานใหญ่ ถนนราชดำเนินแล้ว กระทรวงมหาดไทยจึงได้
มอบอาคารสลากกินแบ่งเดิมคานตะวันตกให้เป็นศาลากลางจังหวัดธนบุรี ตั้งแต่วันที่ ๒๒
สิงหาคม ๒๔๕๔ ๓๑

๒๘ ประกาศลักษณะปกครองท้องที่สำหรับหัวเมืองและมณฑลกรุงเทพ วันที่ ๑๒
มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๖ ประชุมกฎหมายประจำศก ร.ศ. ๑๑๖ - ๑๑๗ (พระนคร, โรงพิมพ์
เคลิแมล ๒๔๗๔) หน้า ๘๖

๓๐ "ประกาศขยายเขตกรุงเทพพระมหานคร" วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๔๕๔,
ประชุมกฎหมายประจำศก พ.ศ. ๒๔๕๔ เล่มที่ ๒๔ (พระนคร, โรงพิมพ์เคลิแมล ๒๔๗๔)
หน้า ๒๘๖ - ๒๘๕

๓๑ จังหวัดธนบุรี, อ้างแล้ว หน้า ๑๕

๓. การจัดตั้งเทศบาลนครธนบุรี

การปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาลได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังเมื่อมีพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.๒๔๗๖ ขึ้น ตาม พรบ.ฉบับนี้ได้จัดแบ่งเทศบาลออกเป็น ๓ ชั้น คือ เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร และได้กำหนดหลักการในการจัดขึ้นดังนี้ ^{๓๒}

๑. เทศบาลตำบล ได้แก่ตำบลซึ่งมีการพระราชกฤษฎีกายกฐานะเป็นเทศบาลตำบล
๒. เทศบาลเมือง ได้แก่ชุมนุมชนในบรรดาคำบลหรือส่วนของตำบล อันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ซึ่งมีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลเมืองหรือท้องถิ่นที่มีราษฎรตั้งแต่ ๓,๐๐๐ คนขึ้นไป และราษฎรเหล่านั้นอยู่หนาแน่น เฉลี่ยได้ไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คนต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร และมีพระราชกฤษฎีกายกฐานะไว้
๓. เทศบาลนคร ได้แก่ท้องถิ่นที่มีราษฎรตั้งแต่ ๓๐,๐๐๐ คนขึ้นไป และราษฎรเหล่านั้นอยู่หนาแน่นคิดเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน ต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร และได้มีพระราชบัญญัติยกฐานะเป็นเทศบาลนคร และมีสภาพเป็นทรวงการเมือง

โดยนัยแห่งกฎหมายฉบับนี้ เทศบาลนครธนบุรีจึงมีกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน โดย พรบ.จัดตั้งเทศบาลนครธนบุรี พ.ศ.๒๔๗๕ กำหนดให้มีฐานะเป็นเทศบาลนคร มีนามว่า "เทศบาลนครธนบุรี"

๓.๑ อาณาเขตของเทศบาลนครธนบุรี

เมื่อเริ่มจัดตั้งเทศบาลนครธนบุรีนั้น ขอบเขตของเทศบาลนครครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ ๔๗ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้ ^{๓๓}

^{๓๒} รายงานการกิจการประจำปี ๒๔๘๘ "ประวัติการปกครองระบบเทศบาลในประเทศไทย" หน้า ๘ และ พรบ.จัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.๒๔๗๖ มาตรา ๔, ๔๒, ๔๕

^{๓๓} พรบ.จัดตั้งเทศบาลนครธนบุรี พ.ศ.๒๔๗๕ มาตรา ๔

คานเหนือ

หลักเขตที่ ๑ ตรงวัดคลังชั้น ห่างจากริมคลองคลังชั้นฝั่งเหนือ ๒๐๐ เมตร
ชานาริมคลองคลังชั้น และคลองบางกอกน้อยฝั่งเหนือไปทางทิศตะวันออกหลักเขตที่ ๒ ตรงจุด
ศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งตัดกับเส้นที่ตรงมาจากเส้นที่ชานากันและห่างจากคลองบางกอก
น้อยฝั่งเหนือ ๒๐๐ เมตร

คานตะวันออก

จากหลักเขตที่ ๒ เดินตามเส้นศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาไปทางทิศใต้ถึง
หลักเขตที่ ๓ ตรงจุดศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งตัดกับเส้นที่ตรงมาจากเส้นที่ชานากันและ
ห่างจากริมคลองควาคนองฝั่งใต้ ๒๐๐ เมตร

คานใต้

จากหลักเขตที่ ๓ เลียบชานากันและห่างจากริมคลองควาคนอง คลองบางค้อ
และคลองบางหว้าฝั่งใต้ ๒๐๐ เมตร ไปทางทิศตะวันตกถึงหลักเขตที่ ๔ ซึ่งอยู่ห่างจากริมคลอง
ทางใต้ ๒๐๐ เมตร ตรงที่ติดกับคลองรางบัว

คานตะวันตก

จากหลักเขตที่ ๔ เลียบชานาและห่างจากริมคลองรางบัว คลองวัดหนึ่ง
คลองบางซุนลี และคลองคลังชั้น ฝั่งตะวันตก ๒๐๐ เมตร ไปทางทิศเหนือบรรจบหลักเขตที่ ๑

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ขยายเขตเทศบาลให้กว้างขวางออกไป เหตุผลในการ
ขยายเขตเทศบาลปรากฏในหมายเหตุพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลนครธนบุรี ๒๔๘๔
ว่า เนื่องจากเขตเทศบาลนครธนบุรีเดินได้กำหนดไว้เป็นเวลานานมาแล้ว บัดนี้สภาพของท้อง
ถิ่นได้เจริญก้าวหน้าขึ้น ได้มีชุมนุมชนอยู่หนาแน่น ทั้งในเขตและนอกเขตเทศบาล จึงจำเป็น
ต้องขยายเขตเทศบาลนครธนบุรีทางคานเหนือเพื่อเทศบาลจะได้ปกครองและบูรณะท้องถิ่นให้
เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป ๓๔

อาณาเขตที่เปลี่ยนแปลงใหม่เป็นดังนี้ ๓๕

๓๔. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๒ ตอนที่ ๔๗ วันที่ ๗ มิ.ย. ๒๔๘๔

๓๕. พระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลนครธนบุรี พ.ศ. ๒๔๘๔

คานเหนือ

ตั้งหลักเขตที่ ๑ ซึ่งตั้งอยู่ที่ฝั่งตะวันออกของคลองชอยคดิ่งชั้น ห่างจากคลองคดิ่งชั้นไปทางทิศเหนือเป็นระยะ ๒๐๐ ม. เป็นเส้นขนานกับคลองคดิ่งชั้นไปทางทิศตะวันออกและกับคลองบางกอกน้อยไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ห่างจากศูนย์กลางถนนเจริญ-สนิทวงศ์ไปทางทิศเหนือเป็นระยะ ๒๐๐ ม. ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๒

จากหลักเขตที่ ๒ เป็นเส้นขนานกับศูนย์กลางถนนเจริญสนิทวงศ์ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงคลองบางพลู ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๓

จากหลักเขตที่ ๓ เป็นเส้นไปตามศูนย์กลางคลองบางพลู ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นเส้นตรงไปถึงศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๔

คานตะวันออก

จากหลักเขตที่ ๔ เป็นเส้นไปตามศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาไปทางทิศใต้ถึงศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาตรงกับฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งอยู่ห่างจากคลองควาคนองไปทางทิศใต้เป็นระยะ ๒๐๐ ม. ซึ่งเป็นหลักเขตที่ ๕

คานใต้

จากหลักเขตที่ ๕ เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตกถึงฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากคลองควาคนองไปทางทิศใต้เป็นระยะ ๒๐๐ ม. แล้ว เป็นเส้นขนานกับคลองบางคอและคลองบางหว้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ห่างจากคลองบางหว้าและคลองสวนเลียบคลองรางบัวเป็นระยะ ๒๐๐ ม. เป็นหลักเขตที่ ๖

คานตะวันตก

จากหลักเขตที่ ๖ เป็นเส้นขนานกับคลองสวนเลียบ (คลองรางบัว) คลองบางจักษ์ คลองบางเชือกหนัง คลองบางขุนสี และคลองคดิ่งชั้น ไปทางทิศเหนือจนบรรจบหลักเขตที่ ๑

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้พิจารณาเห็นว่าเขตเทศบาลทางคานเหนือได้เจริญขึ้น มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นและมีทางคมนาคมสะดวก จึงเห็นสมควรขยายเขตเทศบาลนครธนบุรี เพื่อประโยชน์ในการบริหารและการทะนุบำรุงท้องถิ่นต่อไป อาณาเขตที่ขยายใหม่ปรากฏดังนี้^{๓๗}

^{๓๗} พระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลนครธนบุรี (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๘
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๑ ตอนที่ ๑๑๓ หน้า ๕๕๖ - ๑๐๐๑

คานเหนือ

ตั้งแต่หลักเขตที่ ๑ ซึ่งตั้งอยู่ริมคลองซอยคลังชั้นฝั่งเหนือ ห่างจากริมคลองคลังชั้น ๒๐๐ เมตร เป็นเส้นขนานกับริมคลองคลังชั้นฝั่งเหนือไปทางทิศเหนือ และริมคลองบางกอกน้อยฝั่งตะวันออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ถึงหลักเขตที่ ๔ ซึ่งตั้งอยู่ทางศูนย์กลางทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข ๓๐๖ ตอนพระราม ๖ - วงเวียนท่าพระ ๒๐๐ เมตร

จากหลักเขตที่ ๒ เป็นเส้นขนานกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๓๐๖ ตอนพระราม ๖ - วงเวียนท่าพระ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงหลักเขตที่ ๓ ซึ่งตั้งอยู่ริมทางรถไฟสายใต้

จากหลักเขตที่ ๓ เลียบตามทางรถไฟสายใต้ ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงหลักเขตที่ ๔ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก

จากหลักเขตที่ ๔ เป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตามแนวเส้นตั้งฉากกับริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงจุดศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยา

คานตะวันออก

จากจุดศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งตรงกับหลักเขตที่ ๔ ถึงตามเส้นศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาไปทางทิศใต้ ถึงจุดศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาตรงกับหลักเขตที่ ๕ ตามแนวเส้นตั้งฉากกับริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก

คานใต้

จากจุดศูนย์กลางแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ถึงหลักเขตที่ ๕ ซึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาริมฝั่งตะวันตก ห่างจากริมคลองควาคนองฝั่งใต้ ๒๐๐ เมตร

จากหลักเขตที่ ๕ เป็นเส้นขนานกับริมคลองควาคนองฝั่งใต้ไปทางทิศตะวันตกและริมคลองบางค้อฝั่งใต้กับริมคลองบางหว้าฝั่งใต้ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ถึงหลักเขตที่ ๖ ซึ่งตั้งอยู่ทางริมคลองสวนเลียบฝั่งใต้ ๒๐๐ เมตร

คานตะวันตก

จากหลักเขตที่ ๖ ไปทางทิศเหนือ เป็นเส้นขนานกับริมคลองสวนเลียบฝั่งตะวันตก ริมคลองบางจากฝั่งตะวันตก ริมคลองบางเชือกหนังฝั่งตะวันตก ริมคลองบางขุนศรีฝั่งตะวันตก และริมคลองคลังชั้นฝั่งตะวันตกบรรจบกับหลักเขตที่ ๑

เขตการปกครองของเทศบาลนครธนบุรีแบ่งออกเป็น ๗ แขวง ครอบคลุม
อำเภอและตำบลต่าง ๆ ดังนี้ ๓๗

๑. แขวงคลังชั้น รวมทั้งที่ตำบล คลองชักพระ
๒. แขวงบางขุนเทียน รวมทั้งที่ตำบล คลองบางคอ
๓. แขวงภาษีเจริญ รวมทั้งที่ตำบล ปากคลองภาษีเจริญ และตำบล
คูหาสวรรค์
๔. แขวงบางกอกใหญ่ รวมทั้งที่ตำบล วัดอรุณและตำบลวัดท่าพระ
๕. แขวงคลองสาน รวมทั้งที่ตำบลสมเด็จเจ้าพระยา ตำบลคลองสาน
ตำบลบางลำพูล่าง และตำบลคลองคนไทร
๖. แขวงบางกอกน้อย รวมทั้งที่ตำบลศิริราช ตำบลบ้านช่างหล่อ ตำบลบาง
ขุนนนท์ ตำบลบางขุนดี บางส่วนของตำบลบางพลัด บางส่วนของตำบล
บางบำหรุ และตำบลบางยี่ขัน
๗. แขวงธนบุรี รวมทั้งที่ตำบลวัดกัลยา ตำบลหิรัญบุรี ตำบลบางยี่เรือ
ตำบลบุคคโล และตำบลตลาดพลู

005222

๓.๒ จำนวนประชากร

จำนวนประชากร เป็นส่วนประกอบสำคัญในการพิจารณาจัดตั้งเทศบาล การ
เปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลและการกำหนดชั้นเทศบาลประการหนึ่ง และเป็นปัจจัยที่ประกอบ
การพิจารณาการดำเนินงานบริการสาธารณะของเทศบาลอีกด้วย จึงเป็นสิ่งควรจะได้ทราบไว้
เพื่อพิจารณาเรื่องดังกล่าว สำหรับจำนวนประชากรของเทศบาลนครธนบุรี เพื่อสะดวก
แก่การศึกษาและเพื่อพิจารณาเรื่องเกี่ยวกับอัตราเพิ่มของประชากรอันจะเป็นการประกอบ
การพิจารณาเรื่อง การจัดบริการสาธารณะของเทศบาล ขอเสนอเป็นรายปีเท่าที่หาสถิติ
ได้ดังนี้

จำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครธนบุรี
ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๖ - ๒๕๐๙

ปี พ.ศ.	รวม	ชาย	หญิง	± เพิ่ม - ลด กว่าปีก่อน	หมายเหตุ
๒๔๘๖	๑๔๓,๓๓๔				
๒๔๘๗	๑๕๓,๔๑๕			+ ๖,๐๘๑	
๒๔๘๘	๑๖๓,๖๓๘			+ ๑๐,๒๒๓	
๒๔๘๙	๑๖๘,๓๕๓			+ ๔,๖๑๕	
๒๔๙๐	๑๗๓,๑๓๒			+ ๔,๗๗๙	
๒๔๙๑	๑๘๔,๒๗๘			+ ๑๑,๑๔๖	
๒๔๙๒	๑๙๔,๑๘๕	๑๐๑,๐๘๒	๙๓,๑๐๓	+ ๙,๙๐๗	
๒๔๙๓	๒๐๕,๙๙๐	๑๐๗,๓๑๙	๙๘,๖๗๑	+ ๑๑,๘๐๕	
๒๔๙๔	๒๑๗,๒๕๔	๑๑๓,๑๘๐	๑๐๔,๐๗๔	+ ๑๑,๒๖๔	
๒๔๙๕	๒๒๗,๔๕๔			+ ๑๐,๒๐๐	
๒๔๙๖	๒๓๖,๖๖๘	๑๒๘,๙๕๒	๑๐๗,๗๑๖	+ ๑๐,๒๑๔	
๒๔๙๗	๒๔๙,๘๓๓	๑๓๕,๙๘๐	๑๑๓,๘๕๓	+ ๑๑,๑๖๕	
๒๔๙๘	๒๖๘,๕๕๘			+ ๑๘,๖๒๕	
๒๔๙๙	๒๘๒,๗๒๘			+ ๑๔,๑๗๐	
๒๕๐๐	๒๙๙,๙๐๙			+ ๑๗,๑๘๑	
๒๕๐๑	๓๑๖,๕๓๐			+ ๑๖,๖๒๑	
๒๕๐๒	๓๓๑,๑๘๖			+ ๑๔,๖๕๖	
๒๕๐๓	๓๔๕,๖๕๖			+ ๑๔,๔๗๐	
๒๕๐๔	๓๖๕,๓๕๑			+ ๑๙,๖๙๕	
๒๕๐๕	๓๘๕,๗๕๑			+ ๒๐,๔๐๐	
๒๕๐๖	๔๐๕,๗๕๔			+ ๒๐,๐๐๓	
๒๕๐๗	๔๒๕,๗๕๘			+ ๒๐,๐๐๔	
๒๕๐๘	๔๔๕,๗๕๗			+ ๒๐,๐๐๐	
๒๕๐๙	๔๖๕,๗๕๗			+ ๒๐,๐๐๐	